

*Голові спеціалізованої
вченої ради Д 43.081.2023
в Одеському національному
університеті імені І. І. Мечникова
Ользі ГАРАН*

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Левенець Анжели Вікторівни

на дисертаційну роботу Чайковського Олега Ігоровича на тему:

«КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ

ПРАВА НА ЖИТЛО В УКРАЇНІ»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право»

за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження. Наукові дослідження у галузі прав людини не втрачають своєї актуальності, особливо в умовах складних соціально-економічних перетворень, що супроводжують розвиток демократичних інститутів незалежної України. Зміст та поняття права на житло неодноразово виступали предметом наукових пошуків, однак конституційно-правовий механізм забезпечення та захисту цього права досі залишається малодослідженим, оскільки ані нормативно-правова база, ані практика її реалізації не відповідають вимогам сьогодення. Житлове право – чи не єдина галузь національного права, яка й досі регулюється кодифікованим актом, прийнятим ще за часи входження України до складу СРСР, і навіть за умови внесення до нього частих змін вже давно вимагає комплексної розробки й оновлення. Складнощі у здійсненні правового аналізу окресленого напрямку додає також той факт, що правова природа права на житло, так само, як і механізм його захисту, має різногалузевий і багатоаспектний характер. Комплексний підхід до аналізу даної теми

потребує одночасного дослідження положень конституційного, цивільного, житлового, адміністративного, муніципального та кримінального права.

Погоджуємось із твердженням автора, що право на житло посідає фундаментальне місце в системі прав людини. Воно є одним з найголовніших конституційних прав, яке прямо пов'язане із такими правами, як право на приватність, гідний рівень життя, повага до сімейного життя, право на безпечні для життя та здоров'я умови проживання та ін. Це, у свою чергу, додатково підкреслює важливість забезпечення дієвого та ефективного механізму захисту права на житло як необхідної складової гідного існування кожної людини.

Окремо слід підкреслити значення наукових праць у галузі захисту права на житло, здійснених через призму аналізу міжнародних стандартів та діяльності міжнародних правозахисних інституцій у цій галузі. Зазначений підхід дозволяє дійти повних та обґрунтованих висновків щодо удосконалення національних норм, окреслити напрями подальшого їх реформування в умовах євроінтеграції України. В обґрунтуванні актуальності обраної теми наукового дослідження автор наводить низку інших міркувань, з якими загалом можна погодитись та упевнитись у тому, що ця робота має важливе науково-теоретичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно із планами наукових досліджень кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І.І. Мечникова в процесі виконання тем: «Імплементация міжнародних стандартів прав людини в розвитку правової системи України та особливості їх реалізації» (номер державної реєстрації 0113U00299, виконувалась в період з 2013 по 2018 роки) та «Сучасний конституціоналізм в процесі становлення та розвитку української державності» (номер державної реєстрації 0118U001585, терміни виконання 01.04.2018 – 31.12.2022 роки).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що висновки і

пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних питань вдосконалення конституційно-правового механізму захисту права на житло в Україні, сучасних тенденцій захисту права на житло міжнародними інституціями, зокрема ЄСПЛ; правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного конституційного, адміністративного та житлового законодавства України у сфері забезпечення та захисту права на житло; навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Конституційне право України», «Правові форми захисту прав людини», «Проблеми конституційного прав та прав людини» та «Захист прав в ЄСПЛ». Зокрема, у межах лекційних занять застосовано нові підходи до видів і форм захисту права на житло як одного з основоположних прав людини. У межах практичних занять застосовано нові завдання із визначення стану національного механізму захисту права на житло, а також комплексного аналізу відповідності національного законодавства міжнародним стандартам захисту цього права у контексті практики ЄСПЛ (Акт впровадження від 19.12.2022 року) (с. 198).

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження.

Дисертація О. І. Чайковського містить низку тверджень та висновків, які є достатньою мірою обґрунтованими та логічними. Окреслені у вступі роботи мета та завдання дослідження були досягнуті шляхом комплексного поєднання загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, основою дослідження став широкий перелік нормативних та наукових джерел вітчизняних та зарубіжних авторів. Заслуговує на увагу також підхід автора щодо активного застосування матеріалів практики національних судів у галузі захисту права на житло, а також рішень та висновків ЄСПЛ як одного з найефективніших засобів міжнародного захисту прав людини в Україні.

Послідовність викладеного матеріалу та структура роботи дозволила автору зупинитись на найбільш важливих аспектах обраної теми, розглянути проблемні питання нормативного визначення категорій «житло», «право на житло», «захист житла», без чого неможлива побудова ефективного

механізму захисту. У подальших розділах автор детально аналізує елементи національного та міжнародного механізмів захисту права на житло в Україні, притримуючись загальновизнаних підходів щодо розподілу всієї системи захисту прав людини на судові та позасудові форми, визначає найбільш актуальні тенденції цих форм та доходить висновку щодо необхідності приведення вітчизняного законодавства у відповідність до зазначених міжнародних положень, зокрема запровадження критеріїв «достатнього житла», які є значно ширшими за нинішній підхід щодо визначення «мінімальної» кількості квадратних метрів на одну людину, який застосовується в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів міститься у низці положень та висновків, достатньою мірою обґрунтованих дисертантом. Саме дослідження конституційно-правового механізму захисту права на житло є першим науковим дослідженням відповідного спрямування в Україні. Слід відзначити підхід автора, що аналіз будь-якого правового явища навряд чи може розраховувати на успіх у разі ігнорування міждисциплінарних методів його дослідження та всебічного розгляду. Тому з метою упередження певного «монокулярного» ефекту в дослідженні ним було застосовано комплексний підхід, який і дозволив дійти цікавих та ґрунтовних висновків.

Так, заслуговує на увагу твердження автора, що наявна неузгодженість наукових поглядів та недостатня визначеність на законодавчому рівні окремих елементів юридичного змісту права на житло створює відчутні перешкоди на шляху реалізації та ефективного захисту даного права. Отже, чітка визначеність правового змісту конституційного права на житло природним чином передує ефективному функціонуванню юридичного механізму його захисту, а також, як наслідок, впровадженню модернізованих економіко-правових моделей вдосконалення такого механізму (с. 71).

Також погоджуємось із висновком дисертанта, що у конституційному значенні житло виступає способом задоволення потреб людини у проживанні, що робить його засобом реалізації природного права людини на

життя, а також втілення права особи на задоволення потреби в житлі. В даному понятті відображено саме «конституційний зміст житла, що пояснює необхідність його конституційно-правової охорони та захисту» (с.72).

Слід відзначити позицію автора щодо місця та ролі нормативних гарантій права на житло як важливої складової механізму його захисту. Погоджуючись із твердженням автора, що існуюче на сьогодні житлове законодавство не можна вважати адекватним та таким, що відповідає сучасним вимогам житлової політики нашої держави, а також той факт, що дана проблематика сягає широкого спектру питань: від неоднакового тлумачення категорії «житло» в положеннях норм матеріального права, до процесуальних суперечностей у здійсненні захисту житлових прав громадян (с.73), відповідні наукові дослідження є особливо своєчасними, оскільки їх результати можуть мати практичне застосування у процесі реформування житлового законодавства в Україні.

Також вважаємо обґрунтованими та такими, що мають прикладний характер, висновки автора щодо збільшення обсягів та забезпечення доступу більшої кількості осіб до соціального житла. Погоджуємось із пропозицією щодо необхідності зміни підходів до забезпечення соціальним житлом через встановлення виключно оплатного характеру користуванням ним. У випадках відсутності у певних категорій осіб здійснювати таку оплату, вона має поступати від державного або місцевих бюджетів, міжнародних, волонтерських фондів і т.д. Лише оплатний характер користування соціальним житлом дасть змогу реінвестувати у наступні об'єкти та таким чином збільшувати його обсяги (с.128).

Заслуговують на увагу також висновки, яких автор доходить у результаті аналізу останніх тенденцій судової практики захисту права на житло, зокрема, щодо усунення перешкод у користуванні житлом власником або членами його сім'ї; заборонаю позбавляти житла особи, яка користується ним певний період часу і при цьому не має жодного іншого житла;

забороною виселяти особу з іпотечного житла без надання іншого житла для постійного проживання (с. 128).

Слід підкреслити вагоме значення висновків дисертанта щодо місця та ролі практики ЄСПЛ у механізмі захисту права на житло, зокрема, виокремлення ним таких принципів, на яких ґрунтуються позиції цієї міжнародної інституції, як: захисту підлягає не лише «законне» з точки зору національного законодавства право на житло, кожна ситуація має оцінюватись з позиції фактичних обставин; виселення особи з житла є крайньою формою втручання у це право та не допускається без надання їй іншого житла; право на житло розглядається у структурній взаємодії з іншими основоположними правами людини, а саме – правом на повагу до приватного та сімейного життя, на особисту недоторканність, а отже є частиною права на повагу до людської гідності (с. 170). У роботі містяться й інші цікаві твердження, які свідчать про різнобічний та комплексний аналіз окресленої проблеми.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Представлена на рецензію дисертація виконана на високому теоретичному рівні, містить низку важливих та цікавих міркувань та висновків. Проте, як і будь-яке наукове дослідження, вона має окремі дискусійні положення, які вимагають додаткового роз'яснення та уточнення дисертанта:

1) Однією з пропозицій, яка була підтримана автором та знайшла додаткове обґрунтування у його роботі, є заборона подальшої приватизації житла та відхід від принципу надання житла у власність від держави. Таке твердження автор робить у контексті необхідності збільшення обсягів соціального житла з метою забезпечення житлової потреби більшої кількості осіб, які його потребують, та визначає відповідний крок як елемент «дереадянзації» житлової політики держави. Дана теза потребує уточнення, оскільки у ст.47 Конституції України прямо закріплено, що громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається

державою чи органами місцевого самоврядування безоплатно. Чи не суперечить така пропозиція змісту права приватної власності?

2) В одному з пунктів новизни дисертаційного дослідження автор обґрунтовує необхідність запровадження спеціалізованого житлового омбудсмена як профільного органу, який буде здатний швидко та оперативно вирішувати численні різногалузеві питання захисту права на житло. Наскільки доцільним вбачається таке запровадження на даному етапі розвитку нашої держави, враховуючи численні дискусії щодо скорочення апарату державних службовців та боротьби з бюрократією?

3) Потребує уточнення пропозиція дисертанта щодо розширення системи гарантій права на житло як об'єкту захисту, зокрема, у чому, на його думку, полягає зміст таких принципів, як стабільне користування займаним легально набутих приміщеннями або ж отримання змоги постійного покращення своїх житлових умов різними способами? До того ж, автор перелічує такі гарантії, як недоторканність житла; свобода вибору місця проживання; недопущення свавільного позбавлення житла. Враховуючи їх усталений характер у науковій літературі та діючому законодавстві, потребує конкретизації підхід актора щодо їх включення до відповідного переліку.

Висновок по рецензованій дисертації. Дисертація О. І. Чайковського є самостійним завершеним науковим дослідженням, містить наукову новизну та має важливе значення для подальшого розвитку правової науки. Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу як у дисертації, так і наданих для ознайомлення опублікованих праць, повністю відповідають вимогам до дисертацій ступеню доктора філософії. Мета та завдання дослідження досягнуті повною мірою.

Таким чином, дисертація Олега Ігоровича Чайковського відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових

установах)», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам, передбаченим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Ангела ЛЕВЕНЕЦЬ

ОСОБИСТИЙ ПІДПИС ПІДТВЕРДЖУЮ
Перший проректор ОНУ ім. І.І.Мечникова

Майя НИКОЛАЄВА

20 24 р.

